MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA TALABALARDA IJTIMOIY KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Xurramova Matluba Faxriddinovna
magistr
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.22852650

Annotatsiya. Mazkur tezisda milliy qadriyatlar asosida talabalarda ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Zamonaviy oliy ta'limda talabaning faqat kasbiy bilim va ko'nikmalarni egallashi yetarli bo'lmay, uning muloqotga kirishish, jamoada ishlash, ijtimoiy mas'uliyatni anglash, mustaqil qaror qabul qilish, bag'rikenglik va fuqarolik pozitsiyasini namoyon etish kabi kompetensiyalarini rivojlantirish ham muhim vazifa hisoblanadi. O'zbekiston oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida ham talabalarni mustaqil fikrlaydigan, zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega, insoniy fazilatlarni o'zlashtirgan mutaxassislar sifatida tayyorlash vazifasi belgilangan [1]. Shu nuqtayi nazardan, milliy qadriyatlarni ta'lim mazmuni, tarbiyaviy faoliyat, interfaol metodlar va ijtimoiy loyihalar bilan integratsiyalash talabalarning ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirish uchun muhim pedagogik imkoniyat sifatida qaraladi.

Kalit so'zlar: milliy qadriyatlar, ijtimoiy kompetensiya, talaba, oliy ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, ma'naviy tarbiya, fuqarolik pozitsiyasi, muloqot, bag'rikenglik, ijtimoiy mas'uliyat.

Kirish

Globallashuv, raqamli texnologiyalarning rivojlanishi va mehnat bozoridagi o'zgarishlar oliy ta'lim oldiga nafaqat professional bilimga ega, balki ijtimoiy muhitda samarali faoliyat yurita oladigan shaxsni tayyorlash vazifasini qo'ymoqda. Oliy ta'lim tizimini rivojlantirishga oid davlat siyosatida talabalarda mustaqil ta'lim olish, tanqidiy va ijodiy fikrlash, tizimli tahlil qilish, tadbirkorlik hamda amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan [1]. Konsepsiyada, shuningdek, yoshlarning huquqiy ongi va madaniyatini rivojlantirish, milliy-axloqiy qadriyatlarni, ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy faollikni hamda mustahkam fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish vazifalari belgilangan.

Ijtimoiy kompetensiya shaxsning boshqa insonlar bilan samarali munosabat o'rnatishi, jamoaviy faoliyatda ishtirok etishi, o'z fikrini madaniyatli ifodalashi, boshqalarning qarashlarini hurmat qilishi va ijtimoiy mas'uliyatni his etishi bilan bog'liq ko'nikmalar majmuini anglatadi. OECD tadqiqotlarida ham ijtimoiy va emotsional ko'nikmalar ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi sifatida ko'rilib, hamkorlik, empatiya, mas'uliyat va o'zaro hurmat kabi sifatlarning ta'lim muhitidagi ahamiyati ko'rsatilgan [2].

Milliy qadriyatlar esa mazkur kompetensiyalarni shakllantirish uchun mazmuniy va tarbiyaviy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. O'zbek jamiyatida kattalarga hurmat, kichiklarga g'amxo'rlik, mahalla, oila, hamjihatlik, mehmondo'stlik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, bag'rikenglik va o'zaro yordam kabi qadriyatlar ijtimoiy munosabatlar madaniyatining muhim elementlari hisoblanadi. Ularni oliy ta'limdagi pedagogik jarayon bilan bog'lash talabaning milliy identiteti va ijtimoiy faolligini uyg'un rivojlantirish imkonini beradi.

Metodologiya

Tezisni tayyorlashda ilmiy adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, qiyosiy tahlil, kompetensiyaviy yondashuv, pedagogik kuzatuv natijalarini umumlashtirish hamda me'yoriy-huquqiy hujjatlarni o'rganish

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini kompetensiyaviy yondashuv, qadriyatga yo‘naltirilgan ta’lim, shaxsga yo‘naltirilgan pedagogika va ijtimoiy-emotsional rivojlanish konsepsiyalari tashkil etadi.

O‘zbekiston oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi tadqiqotning me’yoriy asoslaridan biri sifatida olindi. Mazkur hujjatda ta’lim jarayonini amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga yo‘naltirish, talabalarning mustaqil va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish hamda yoshlarning fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlash kabi vazifalar belgilangan [1].

Shuningdek, ijtimoiy kompetensiya va milliy qadriyatlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rganishda O‘zbekiston pedagogikasida olib borilgan tadqiqotlar ham tahlil qilindi. Nishonboeva Q.V. milliy qadriyatlarning talabalarda ijtimoiy kompetensiyani shakllantirishdagi ahamiyatini alohida ta’kidlaydi [3].

Natijalar

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, milliy qadriyatlar asosida ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirish oliy ta’limning o‘quv va tarbiyaviy jarayonlarini o‘zaro bog‘lash orqali amalga oshirilishi mumkin. Bunda milliy qadriyatlar faqat alohida tarbiyaviy tadbirlar doirasida emas, balki fanlarni o‘qitish mazmuni, amaliy mashg‘ulotlar, talabalar loyihalari va jamoaviy faoliyatga singdirilishi maqsadga muvofiq.

Birinchi pedagogik imkoniyat — **o‘quv fanlari mazmunini milliy qadriyatlar bilan integratsiyalash**. Masalan, tarix, falsafa, pedagogika, huquq, adabiyot, iqtisodiyot va boshqa fanlarda milliy taraqqiyot, jamiyat, fuqarolik mas’uliyati, ijtimoiy hamkorlik va axloqiy tanlov bilan bog‘liq masalalarni muhokama qilish talabalarning ijtimoiy fikrlashini rivojlantiradi.

Ikkinchi imkoniyat — **interfaol metodlardan foydalanish**. Munozara, bahs-munozara, rolli o‘yinlar, keys-stadi, loyiha metodi va kichik guruhlarda ishlash talabalarning kommunikativ va hamkorlik kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunday metodlarda talaba tayyor ma’lumotni qabul qiluvchi emas, balki muammoni muhokama qiluvchi va yechim izlovchi faol subyekt sifatida ishtirok etadi. OECD tadqiqotlarida ham ijobiy ta’lim muhiti o‘quvchilarning boshqalarning fikrini tinglashi, o‘zaro hurmat va hamkorlikni rivojlantirish bilan bog‘liqligi qayd etilgan [2].

Uchinchi imkoniyat — **ijtimoiy loyihalarni tashkil etish**. Talabalarning mahalla, ekologiya, xayriya, madaniy meros, kitobxonlik va yoshlar bilan ishlashga yo‘naltirilgan loyihalarda ishtirok etishi ularda tashabbuskorlik, mas’uliyat va jamoaviy hamkorlikni rivojlantiradi.

To‘rtinchi imkoniyat — **milliy madaniy merosdan pedagogik resurs sifatida foydalanish**. Xalq og‘zaki ijodi, maqollar, tarixiy manbalar, adabiy asarlar, milliy bayramlar va an’analar talabalarning axloqiy va ijtimoiy masalalarni anglashida ta’limiy vosita bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Bunda milliy qadriyatlarni zamonaviy demokratik va umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirish muhimdir.

Beshinchi imkoniyat — **talabalarning fuqarolik faolligini rivojlantirish**. Oliy ta’lim muassasasida talabalar kengashi, ijtimoiy tashabbuslar, volontyorlik faoliyati va jamoatchilik loyihalarida ishtirok etish ularda ijtimoiy mas’uliyat va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga yordam beradi. O‘zbekistonning oliy ta’limni rivojlantirish konsepsiyasida ham yoshlarni davlat va jamiyat oldidagi muhim vazifalarni hal etishda mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishga qodir, tashabbuskor shaxslar sifatida tayyorlash vazifasi belgilangan [1].

Tahlil va muhokama

Milliy qadriyatlar va ijtimoiy kompetensiyalar o‘rtasidagi munosabatni bir tomonlama tushuntirish mumkin emas. Milliy qadriyatlarni shunchaki targ‘ib qilishning o‘zi ijtimoiy kompetensiyaning

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

shakllanishini kafolatlamaydi. Muhimi, talaba mazkur qadriyatlarning mazmunini anglab, ularni real ijtimoiy vaziyatlarda qo'llash imkoniyatiga ega bo'lishidir.

Masalan, kattalarga hurmat qadriyati talabaning muloqot madaniyatida, jamoada ishlashida va turli avlod vakillari bilan munosabatida namoyon bo'lishi mumkin. Hashar va o'zaro yordam an'analari esa jamoaviy mas'uliyat va hamkorlikni rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin. Mehmondo'stlik va bag'rikenglik qadriyatlari esa turli qarash va madaniyat vakillari bilan muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun pedagogik mazmunga ega.

Nishonboeva tomonidan olib borilgan tadqiqotda ham milliy qadriyatlarning ijtimoiy kompetensiyani shakllantirishdagi o'rni kompetensiyaviy yondashuv bilan bog'langan [3]. Zamonaviy tadqiqotlarda ham talabalar kompetensiyasini rivojlantirishda qadriyatga yo'naltirilgan ta'lim, interfaol metodlar, refleksiv yondashuv va ijtimoiy yo'naltirilgan amaliy loyihalardan foydalanish imkoniyatlari qayd etilmoqda [4].

Shuningdek, milliy qadriyatlarni rivojlantirish jarayonida ularni umuminsoniy qadriyatlardan ajratib qo'ymaslik kerak. Oliy ta'lim tizimining amaldagi rivojlanish konsepsiyasida milliy-axloqiy qadriyatlar bilan bir qatorda inson huquqlari, gender tengligi, tinchlikparvarlik, millatlararo totuvlik, vijdon erkinligi va turli millatlarning tili, urf-odati hamda an'analarini hurmat qilish kabi qadriyatlar ham qayd etilgan [1].

Demak, milliy qadriyatlar asosida ijtimoiy kompetensiyani shakllantirishning samarali modeli uch yo'nalishning uyg'unligini talab etadi: **milliy o'zlikni anglash, umuminsoniy qadriyatlarni hurmat qilish va zamonaviy ijtimoiy ko'nikmalarni amaliy faoliyatda qo'llash**.

Xulosa

Milliy qadriyatlar asosida talabalarda ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirish oliy ta'limning tarbiyaviy va ta'limiy vazifalarini uyg'unlashtirish imkonini beradi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, milliy qadriyatlar talabalarda hamkorlik, o'zaro hurmat, mas'uliyat, bag'rikenglik, vatanparvarlik, muloqot madaniyati va fuqarolik faolligini rivojlantirish uchun mazmuniy asos bo'la oladi.

Buning uchun milliy qadriyatlarni faqat ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar bilan cheklab qo'ymasdan, fanlar mazmuni, interfaol ta'lim metodlari, ijtimoiy loyihalar, volontyorlik faoliyati, jamoaviy topshiriqlar va refleksiv mashg'ulotlar bilan integratsiyalash zarur. Shu asosda tashkil etilgan pedagogik jarayon talabaning milliy o'zligini anglashini zamonaviy ijtimoiy kompetensiyalar bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **O'zbekiston Respublikasi Prezidenti.** O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida: PF-5847-son Farmon. – Toshkent, 2019. – Konsepsiyaning tegishli bandlari.
2. **OECD.** Beyond Academic Learning: First Results from the Survey of Social and Emotional Skills. – Paris: OECD Publishing, 2021. – 170 p.; xususan, pp. 15–35.
3. **Nishonboeva Q.V.** The Role of National Values in the Formation of Social Competence in Students. – International Journal on Integrated Education, 2022. – Vol. 5, No. 11. – pp. 250–253.
4. **Abdug'aniyev O.T.** Yangi O'zbekiston sharoitida talabalarda umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetentliligini rivojlantirish pedagogik imkoniyatlari. – Muǵallim hám úzliksiz bilimlendiriw, 2024. – Tegishli sahifalar.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

5. **Abduganiyev O.** Developing Students' General Human Values Competency in the New Uzbekistan Education Conditions. – Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 2024. – Vol. 4, No. 10. – pp. 190–194.
6. **Rafikova D.K.** Developing Axiological Attitudes in Students Based on National Values. – Excellencia: International Multi-disciplinary Journal of Education, 2025. – Tegishli sahifalar.
7. **Muratova S.Ch.** Developing Future Teachers' Soft Skills Through National Values and Traditions: Pedagogical Opportunities for Enhancing Students' Spiritual and Moral Competencies. – Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities, 2026. – Tegishli sahifalar.
8. **OECD.** Positive, High-achieving Students? What Schools and Teachers Can Do. – Paris: OECD Publishing, 2021. – 182 p.; pp. 101–125.
9. **OECD.** Unlocking High-Quality Teaching: Providing Social-Emotional Support. – Paris: OECD Publishing, 2025. – Tegishli bo'limlar.
10. **Erjanova V.** Kelajakni tarbiyalash, talabalar va qadriyatlar. – O'zMU xabarlari, 2025. – Tegishli sahifalar.
11. **To'raqulov A.** Oliy ta'lim talabalarida ijtimoiy-axloqiy kompetensiyani rivojlantirish: empirik tadqiqot natijalari. – Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali, 2025. – Tegishli sahifalar.
12. **Ponsotova F.U.** Milliy qadriyatlar asosida talabalarning ma'naviy dunyoqarashini rivojlantirishning mazmuni. – Ta'lim va taraqqiyot, 2026. – Tegishli sahifalar.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.